

บทคัดย่อ

โครงการ “ศึกษาแนวทางทดลองเลี้ยงปลากะพงแบบเหลื่อมเวลา และกระบวนการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงปลากะพง บ้านปลาโต๊ะบิซู หมู่ที่ 8 ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส มีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการเลี้ยงปลากะพงแบบเหลื่อมเวลา เพื่อแก้ปัญหาปลาตายอันเนื่องมาจากผลกระทบจากน้ำจืดในฤดูน้ำหลากของชาวบ้านปลาโต๊ะบิซู 2) เพื่อศึกษาแนวทางการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในอาชีพเลี้ยงปลากะพงของชาวบ้านปลาโต๊ะบิซู

กระบวนการวิจัย เริ่มจากการสืบค้นสภาพบริบทพื้นที่ ความเป็นมาในการประกอบอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง และปัญหาที่เกิดจากการประกอบอาชีพจากการบอกเล่าของชาวบ้าน เพื่อให้ได้ประเด็นปัญหาร่วมที่จะนำมากำหนดเป็นโจทย์วิจัย ทบทวนโจทย์วิจัยร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งนราธิวาส จัดเตรียมกระชังและสถานที่เลี้ยงปลากะพง ถอดบทเรียนในการเลี้ยงปลากะพงของชาวบ้าน ตั้งแต่เรื่องการบุกเบิกอาชีพเลี้ยงปลากะพงในพื้นที่ ลักษณะของกระชังปลาในยุคแรกๆ จนพัฒนากระชังมาสู่ยุคใหม่ การจัดการโรคในปลากะพงด้วยภูมิปัญญาในอดีต ทดลองเลี้ยงปลากะพงในกระชังแบบเหลื่อมเวลา คัดเลือกพันธุ์ปลา จัดทำแพเพื่อการให้อาหารปลา คัดแยกปลากะพงตามขนาด เพื่อป้องกันการกินกันเอง เก็บข้อมูลจำนวนปลากะพงที่รอด ขนาดของปลาที่ได้ วิเคราะห์สาเหตุที่ปลากะพงในบางกระชังมีขนาดเล็กกว่ากระชังอื่น บันทึกผลการจำหน่ายปลาของนักวิจัยแต่ละคน สำนวจสภาพของกระชังเลี้ยงปลากะพงที่ชำรุด วิเคราะห์สาเหตุ และดำเนินการซ่อมแซมโครงสร้างของกระชัง สรุปปัญหาจากการทดลองเลี้ยงปลาในกระชัง ปริมาณที่เลี้ยงได้ รายได้จากการจำหน่าย รูปแบบการวางกระชังในคลองตากใบ การฟื้นฟูทรัพยากรทะเลเพื่อได้ปลาจากการออกทำประมงพื้นบ้านซึ่งจะได้ปลามาเป็นเหยื่อสำหรับเลี้ยงปลาในกระชัง ตลอดจนหาทางเลือกพันธุ์ปลาชนิดอื่นๆ มาทดลองเลี้ยงเพื่อกระจายความเสี่ยง กรณีราคาปลากะพงตกต่ำ จัดโครงการทิ้งช่วงบริเวณชายฝั่งเลียบทะเล ร่วมกับศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 4 (จังหวัดสงขลา)

ผลการวิจัย พบว่า อาชีพเลี้ยงปลากะพงในกระชังเริ่มเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ผู้ริเริ่มเลี้ยงปลากะพงในกระชังคนแรกๆ คือ นายยะปา มีนา เดิมมีอาชีพหากุ้งโดยใช้อวนลากตามแนวชายฝั่ง แต่ระหว่างการลากอวนก็มักจะมีลูกปลากะพงขนาด 2-3 นิ้ว ติดมาด้วย จึงนำมาทดลองเลี้ยงดู ลองผิดลองถูกหาประสบการณ์ด้วยตนเองเรื่อยมา เมื่อได้ผลดีก็มีคนในพื้นที่เลี้ยงตามๆ กันมา สมัยก่อน กระชังปลาจะทำแบบง่ายๆ ใช้ไม้สนบ้าง ไม้เสม็ด(กือแล) มาปักเป็นคอก จากนั้นจะนำอวนที่ทำด้วยเชือกเบอร์ 15 หรือเบอร์ 18 มาล้อมเป็นกระชัง เวลานั้นน้ำ漲ก็ต้องหมั่นไปขยับอวนตามระดับน้ำ

การหาพันธุ์ปลากะพงขาวมาเลี้ยงในกระชังสมัยก่อนจะหาตามธรรมชาติ ใช้สวิงช้อนตามแนวป่าจาก ใช้ไฟที่ใช้ถ่านหินแบบเดียวกับที่ชาวบ้านใช้ส่องเวลาไป กรีดยางตอนเช้ามืด มาใช้ส่องหา ลูกปลากะพงเวลากลางคืน บางครั้งก็ใช้อวนลากโดยใช้แรงคน ช่วงเวลาที่ออกหาลูกปลากะพงจะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม วงจรชีวิตของปลากะพงจะวางไข่บริเวณปากอ่าว เมื่อไข่ปลากะพงฟักเป็นตัวแล้ว ลูกปลากะพงจะเข้ามาอาศัยอยู่ตามแนวป่าจาก ปลาที่มีเนื้อมาก เหมาะแก่การนำมาใช้เป็นเหยื่อเลี้ยงปลากะพงในกระชังคือ “ปลาลาแย” หรือ “ปลาทุแขก” และต้องหมั่นสังเกตว่าปลากะพงในกระชังโตทันกันหรือไม่ ซึ่งควรจะคัดแยกปลากะพงทุกๆ 3 เดือน ไม่ให้ปลากะพงตัวใหญ่กินปลากะพงตัวเล็ก

โรคที่เกิดขึ้นกับปลากะพงมักจะมากับช่วงน้ำหลาก มาพร้อมกับน้ำจืด ภูมิปัญญาในการรักษาโรคปลาของชาวบ้านจะนำขี้วัวผสมน้ำแล้วเทในกระชัง ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ได้ผลกับปลากัดที่มีผลตามตัว จึงเชื่อว่านำมาใช้กับปลากะพงก็น่าจะได้ผล นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้เปลือกสับปะรดมาใส่ในกระชัง โดยเชื่อความเปรี้ยวของสับปะรดน่าจะช่วยให้เหาน้ำหลุดออกจากตัวปลาได้

การทดลองเลี้ยงปลากะพงแบบปล่อยเวลาของบ้านปลาโต๊ะบิซู ได้ลงลูกพันธุ์ปลากะพงขนาด 5 – 6 นิ้ว กระชังละ 800 ตัว ต้นทุนการเลี้ยงปลากะพงต่อกระชังหนึ่งช่องต่อการเลี้ยงหนึ่งวงรอบ (ประมาณ 7 เดือน) อยู่ที่ 59,621.25 บาท จำแนกเป็นค่าอาหารใช้เลี้ยงปลากะพง ร้อยละ 68.77 ค่าลูกพันธุ์ปลากะพงร้อยละ 20.13 ค่าวัสดุอุปกรณ์กระชังร้อยละ 5.82 ค่าจ้างแรงงานร้อยละ 5.28 ผลจากการเลี้ยงปลากะพงของที่วิจัยทั้ง 10 ราย ได้ปริมาณปลากะพงที่ขายได้ 2,715 ตัว มูลค่า 289,020 บาท น้ำหนักปลากะพงเฉลี่ย 887.5 กรัมต่อตัว

ความคุ้มค่าที่คำนวณได้ พบว่ามีรายได้จากการขาย 289,020 บาท ขณะที่ต้นทุนการเลี้ยงปลากะพงในกระชังอยู่ที่ 346,462.50 บาท สรุปว่าขาดทุนอยู่ 57,442.50 บาท แต่เมื่อรวมกับมูลค่าปลากะพงที่ยังคงเหลือในกระชังเลี้ยง 2,040 ตัว ซึ่งคิดเป็นมูลค่า 159,120 บาทแล้ว ที่วิจัยยังมีผลประกอบการเป็นบวกอยู่ที่ 101,677.50 บาท

ปัญหาและอุปสรรค โครงสร้างกระชังผูกพันชำรุดก่อนกำหนด ส่วนของเหล็กที่จับกระชังหัก และโฟม (ทุ่นลอย) เสียหายจากการกีดของปู และมีเพรียงมาเกาะ ปลากะพงตาย ช่วงที่ลงลูกพันธุ์ปลากะพงในช่วงแรก เกิดมีน้ำจะเสียระบายลงในคลอง ทำให้ปลาไม่สามารถปรับตัวกับน้ำได้ นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ โดยในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคมในตอนกลางวันมีอากาศร้อนจัด พอตกเย็นกลับมีฝนตก ทำให้อุณหภูมิของน้ำและระดับความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีผลให้ปลาจำนวนมากปรับตัวไม่ทันและตายไปจำนวนมาก

ปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในปี 2554 คือเหตุการณ์น้ำท่วมในภาคกลาง ซึ่งเป็นแหล่งเลี้ยงปลาและเลี้ยงกุ้ง ทำให้ผู้เลี้ยงส่วนหนึ่งนำปลากะพงมาขายในพื้นที่ภาคใต้เป็นจำนวนมาก ทำให้ปลากะพงของโครงการวิจัยขายได้ยากมากขึ้น ทั้งๆ ที่ช่วงดังกล่าวตรงกับเดือนถือศีลอด (รอมฎอน) และวันฮารีรายอ ซึ่งควรจะจำหน่ายได้ดีสำหรับการนำไปทำอาหารเลี้ยงกันในเมืองท่าหลังพระอาทิตย์ตกดินไปแล้ว อันเป็นช่วงที่มีกำลังซื้อของผู้บริโภคสูงสุด ราคาปลากะพงในช่วงดังกล่าวขยับราคาสูงถึง กิโลกรัมละ 160-170 บาท (ราคาปกติจะอยู่ที่กิโลกรัมละ 120 -140 บาท) แต่เมื่อมีปลากะพงจากภาคกลางลงมาจำหน่าย ราคาปลากะพงตกลงเหลือกิโลกรัมละ 140 บาท

การจัดการเลี้ยงปลากระพงในกระชังรอบปีถัดไป ทีมวิจัยมีความเห็นในการซ่อมแซมกระชังเลี้ยงปลากระพง และเมื่อถึงเวลาเลี้ยงปลาในกระชังตามรอบปี ทีมวิจัยทุกคนต้องหาพันธุ์ปลากระพงมาลงในกระชังให้ได้ หลังจากขายปลากระพงแล้ว ให้ทีมวิจัยทุกคนออกเงินคนละ 500 บาท เข้ามาเป็นกองกลางเพื่อซ่อมแซมกระชังเลี้ยงปลากระพงในการเลี้ยงรอบปีถัดไป

สำหรับปัญหากระชังเลี้ยงปลาของเดิมที่ทำด้วยเหล็กเกิดการผุกร่อนก่อนเวลาอันควร ทีมวิจัยมีความเห็นว่าควรปรับสร้างกระชังใหม่โดยใช้วัสดุอุปกรณ์บางส่วนที่เหลือใช้จากกระชังเดิม โครงเหล็กที่ผุพัง ทีมวิจัยมีความเห็นจะเปลี่ยนมาใช้ไม้เหลาชะโอน (นิบง) แทน

คณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2554